

SEKİZİNCİ HAFTA DERS NOTU

Kişisel Hayatı Konu Alan Metinler

1. Anı (Hatıra)
2. Günlük (Günce)
3. Gezi Yazısı

Anı (Hatıra)

“Anı” sözcüğü, “anmak” fiil kökünden türetilmiş bir isimdir. Arapça “hatıra” kelimesi de “hatırda kalan, hatıra gelen” anlamındadır. “Anı”, “hatıra”, “hatırat” kelimelerinin bugünkü anlamda dilimizde kullanılması ve bir türü karşılamak üzere kavramlaşması oldukça yenidir.

Bilim, sanat, politika alanında ün yapmış kişilerin yaşadıkları olayları ya da yaşadıkları dönemin önemli olduğunu düşündükleri özelliklerini gözlemlerine, izlenimlerine ve bilgi birikimlerine dayanarak anlattıkları yazılardır. Anı zamanın geçmiş, şimdi ve gelecek olan üç halinden, şimdi ve gelecekle ilgilenmez; yaşanmış, yani geçmiş anlatır. Anı yaşanan ya da tanık olunan olayları paylaşma, bir dönemi geleceğe aktarma ya da tarihe ışık tutma gereksiniminin bir ürünüdür. Anıların geçmişte yaşanan olaylara dayanması, anıyı tarihe yaklaştırır; ancak tarih toplumsal iken anı daha çok bireyseldir.

Anı yazılarında her ne kadar öznellik söz konusuysa da gerçeği saptırmamak ve içtenliği korumak önemlidir.

Anı yazarı, başından geçenleri ve birikimini belirli bir yaş olgunluğuna ulaştıktan sonra kaleme alır. Olayların yaşandığı tarihten çok sonra yazılması nedeniyle bellek yanlışları görülebilir. Anı türünde, yaşananların tamamının eksiksiz anlatılması beklenemez. Yazarın

belleğinde iz etmiş olayların anlatılmasında inandırıcılığı sağlamak için yazar, anılarını birtakım belgelerle, tanıklarla ya da mektuplarla destekleyebilir. Anıların düzenlenmesinde de çeşitlilik olabilir. Kimileri anılarını kronolojik olarak kimileri de herhangi bir tarih sırası gözetmeksizin yazarlar. Anı yazıları her nasıl yazılırsa yazılsın kesin belge olarak kabul edilemez. Ancak bilim, sanat ya da siyaset alanında tanınmış kişilerin anı yazıları, döneme ışık tutmaya yardımcı olurlar. Zaten de anı yazarlarından bilimsel kesinlik ve doğruluk beklenemez.

Anı türünü öz yaşam öyküsü ile karıştırmamak gerekir. Anıda dışsal olaylara yer vermek önemliken öz yaşam öyküsünde içsel olaylara yer vermek önemlidir.

Anılar, farklı amaçlarla yazılabilir ve bu anılar da yazarının toplumdaki yeri, yaşı, mesleğine; içeriğine ya da yazılmış olduğu yere göre sınıflandırılabilir. Bu durumda siyasi anılar, askerlik anıları, gençlik anıları, öğretmenlik anıları, kültürel anılar, edebî anılar gibi farklı biçimlerde toplanabilir. Anı türünün geçmişi Batı edebiyatında çok eskilere uzanır. Batı’da Julius Sezar’ın kendini savunmak düşüncesiyle yazdığı *Gallia Savaşı* adlı eseri ilk örneklerden biri olarak kabul edilir. Anı yazılarının asıl gelişme gösterdiği dönem olarak 17. ve 19. yüzyıllar gösterilir. J. J. Rousseau’nun *İtiraflar*, Victor Hugo’nun *Gördüklerim*, Verlaine’in *İtiraflar*, Tolstoy’un *İtiraflar*, adlı eserleri türün batıdaki örneklerindedir.

Anıların yazılış nedenleri yazarın siyasî kimliğine, ruh haline ve tarihsel konumuna göre farklılıklar gösterebilir. Bu nedenleri şöyle özetlemek mümkündür:

- Unutulma korkusundan kurtulmak,
- Kaybolup gitmesine gönlümüzün razı olamayacağı bir gerçekliği kalıcı kılma çabası,
- Yazma alışkanlığı içinde bulunmak, birlikte yaşadığımız kişilere karşı duyduğumuz hayranlığı belirtmek,
- Tarih ve kamuoyu önünde hesaplaşmak, pişmanlık duygularını anlatarak rahatlamak,
- Yaşanılacağı değil, yaşanmışı anlattığı için gelecek kuşaklara ders vermek.
- Bir kişinin kişisel hikâyelerinden çok, bir döneme ışık tutmak, aydınlatmak.

Türk edebiyatında bazı tarihler, seyahatnameler, tezkireler anı sınırları içinde değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında Göktürk Kitabeleri anı türünün ilk örneği olarak kabul edilebilir. 15. yüzyılda yazılan Babürname anı türünün daha olgun örneğidir. Bugünkü anlamda anı türü ancak Tanzimat’tan sonra edebî ve siyasal örnekleriyle yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunun nedenini Özdemir şöyle açıklar:

“Anı türündeki çoraklığın gerçek nedeni, insanımızın yaşam karşısında aldığı tavırda aranmalıdır kanımızca. Şundan ki bir kimsenin anılarını yazması, kendisiyle, çevresiyle hesaplaşmasıdır. Yaşadığı dönemi yargılamasıdır. Oysa uzun yıllar böyle bir gereksinimi duymamıştır bizim insanımız.”

Tanzimat öncesindeki menakıpname, vakayi’name, gazavatname, fetihname, sefaretname gibi eserler bugünkü anlamıyla birer anı türü olmasalar da anı türüne özgü özellikler taşırlar.

Tanzimat döneminde Ahmet Mithat Efendi, Muallim Naci, Sami Paşazâde, Ahmet Rasim, Halit Ziya Uşaklıgil bu türde örnekler vermişlerdir. Cumhuriyet sonrasında anı türünde giderek artan bir yaygınlık, zenginlik ve derinlik görülür.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Mehmet Çınarlı, Yusuf Ziya Ortaç, Yahya Kemal Beyatlı, Refik Halit Karay, Samet Ağaoğlu, Oktay Akbal, Salah Birsnel, Mina Urgan, Hilmi Yavuz anı türünde yapıtları olan yazarlarımızdan bazılarıdır.

Aşağıda Mehmet Kemal'in, dönemin edebî simalarından Orhan Veli, Melih Cevdet ve Sait Faik ile ilgili edebî anı olarak değerlendirilebilecek bir anı yazısı örneği yer almaktadır:

Mehmet Kemal

(1920)

Lisede Adnan'ı tanıyorum da, Orhan'ı tanımiyorum. Bizden çok büyük sınıfta okuduğu için, fazla iz kalmamış hatırımda, Melih'le Oktay öyle değil. İkinin de hatırımda kalan izleri var. Melih tiyatro ile uğraşır. Oktay, Atatürk'ün önünde başarılı bir tarih sınavı vermişti. Orhan'ı ilk Monno Vanna piyesini okul adına oynarken gördüm. Ercüment Behzat ona önemli bir rol vermişti, ama neydi, şimdi bilemem. Başarılı oynadığını söylüyorlardı. Bir şairin başarılı aktörlüğünü kavrayamamıştım, çocukluk. Bir adam ya şair olurdu, ya aktör benim o zamanki anlayışıma göre... Şairlik çok büyüktü, gözümde. Başka işle paylaşamazdım. Şimdi öyle değil tabii...

Şiirlerim yayımlanmaya başladığı zaman, Orhan'la eşit konuştum. Bu eşitliği Orhan koydu. Ben koyamazdım. Ne yalan söyleyeyim Orhan'ın ilk denemelerini ben anlayamadım. Nurullah Ataç övmeye başladığı zaman da anladım. Nâzım bizim gözümüzde sevgiliydi. Sevgiliydi ama, etkisinde kalmaktan da korkuyorduk. Orhan'ın bir çığır açtığı çok sonraları farkına vardım. "Ağaca bir taş attım/ Düşmedi taşım/ Taşımı isterim/ Taşımı isterim" şiirini ciddiye alamıyordum. Şiir benim için bir eylemdi. Tek başına bir uğraş değildi o yaşlarda. Orhan da bu anlayışımı bildiğinden olacak üs-tüme varmazdı. Hatta ciddî bir tartışmaya bile girmek istemezdi. Çocukluğuma mı verirdi, yoksa teşvik mi ederdi, hâlâ kestiremiyorum. Bugünse, Orhan'ın yeri edebiyatımızda bellidir. Benim düşüncemde bir değişiklik olmamıştır. Hâlâ aynı kanıdayım. Onun içindir ki, işi fıkırcılığa döktüm. Başka eylemlerim ağır bastı. Bugün Orhan olsa ne derdi, bilmem. Anlayışlarımızın farklı oluşu dostluğumuza engel olmadı.

Bir gün Orhan, Sait Faik'in bir piyesinden söz etmişti. Sait mi okumuştun ona, anlatmış mıydı? Geçmiş gün unuttum. Pencere kenarında, Kürt Mehmet'te oturmuş konuşuyorduk. Yağmur yağıyordu. Orhan Tercüme Bürosundan, ben gazeteden ayrılmıştım. İkimiz de yarı yarıya işsiz sayılırdık. Orhan, Doğan Kardeş Yayınlarına sattığı Nasrettin Hoca'nın telif ücretini bekliyordu. Ben de bir gazeteden alacağım parayı. Sabahleyin uğramış, idare müdüründen:

"Yarın gel..." cevabını almıştım.

"Ben:

"Ah bir yarın olsa..." diyordum.

Orhan:

“Ah postacı havaleleri bir dağıtmaya başlasa...” diyordu.

Durup dururken birden:

“Sait’in bir piyesi var, bilir misin? dedi.

“Bilmiyorum, Sait piyes yazmış mı?

“Yazmış...”

Aklım, fikrim parada:

“İyi...”

İlgilenmediğimi görünce anlatmaya başladı:

“Sait’in piyesinde hareket var, laf yok. Bir kelimelelik konuşmayla da bitiyor. Böyle yağmurlu bir günde kalabalık bir caddede insanlar koşuyor. Beyoğlu olacak... Taksiler, hususiler, bağırان, çağırان, kadınlar, kızlar... deme gitsin... büyük bir kalabalık... İşte bu kalabalık arasından bir adam çıkıyor. Omuzunda bir tek yorganı... Ondan başka göze batar bir şeyi yok. Vitrinlere baka baka, sahnenin önüne doğru geliyor, sırtındaki yorganı indirip seyircilere doğru uzatıyor, hüzünlü bir sesle:

-Satıyorum... diyor. Piyes de bitiyor.

“İstanbul’da idi. Bir gün haberini aldık. Beyin kanamasından ölmüş. Cebinden para, pul, banka cüzdanı değil, at yarışı dergisi çıkmış.

"Kaynak: Mehmed Kemal (1972). Türk Dili Dergisi Anı Özel Sayısı, s.655-656."

Günlük (Günce)

Türkçede “günlük” yerine “journal, diary, ruzname, hatıra, günce” gibi terimler de kullanılmıştır.

Bazı yazarlar, yaşadıkları önemli olayları, duygu ya da düşüncelerini bir deftere yazarlar. Kişinin kendi algı ve bakış açısına göre günü gününe yazılan, üzerinde yazıldığı günün tarihi bulunan yazılara ve bu yazılardan oluşturulan yapıtlara günlük denir. Günlükler yazıldığı andaki duygu ve düşünceleri, değişikliğe uğramadan bugüne taşırlar. Günlük yazarı yaşadığı anı içtenlikle anlatır. Günlükler bir anlamda yazarın kendisi ile konuşması, iç dökmesidir. Suut Kemal Yetkin, günlük yazma gereksinimini şöyle dile getirmektedir:

“İnsanın içini dökmeden edemediği dakikalar olur. Bir dost, bu dakikalarda erişilmez bir değer kazanır. Ama her şey bir dostu söylenemez ki! Onun için, hele bir insan yazarsa, içinin gizli kıvrımlarını görmesini biliyorsa, masasının başına geçip kalemi eline almadan edemez. İşte günlük dediğimiz, yazarın kendi kendisiyle alçak sesle konuşmasından doğmuştur. Böyle bir yazar, kendisi için günlüğünü tutar.

Burada sırası gelmişken iki türlü günlük olduğunu söylemeliyim: Bazı günlükler, dışa dönük olan yazarların elinden çıkmıştır; bunlar, daha çok, türlü dış olayları, sanat, edebiyat,

siyaset adamları üzerindeki düşünceleri, dedikoduları, yerilen ya da beğenilen şeyleri anlatır. Bazı günlükler ise, içe dönük yazarların adeta içlerinden kopmuş yapraklardır; bunlar, bilincin alacakaranlığından, iç dünyanın derinliklerinden kopmuş hayaletler, parıltılar, ayaklanmalar, tartışmalarla doludur; insafsız bir iç çözümlemesi, bu sonuncu günlüklerin belli başlı özelliği olarak görülür. Yayımlanmak üzere tutulan, okuyucu gözetmeyen günlükler basılıp da geniş ilgi toplayınca, irili ufaklı yazarların günlük tuttukları ve sağlıklarında bunları yayınladıkları görüldü. *Günlük, artık mektup gibi bir edebiyat türü sayılmaktadır.* ” (akt. Özdemir 2002:186).

Ünlü sanat, düşünce, bilim ve siyaset adamlarının günlükleri dönemlerine ayna tutan önemli belgelerdir. Günlükler kişiye özel, yani okunmak ve yayımlanmak amacıyla yazılmayanlar ve edebi bir üslupla okunmak ve yayımlanmak için kaleme alınanlar; bir de doğrudan doğruya geleceğin okuyucusuna dönük olarak yazılanlar şeklinde sınıflandırılabilir.

Anı türünden farkı, günlüklerin olayların yaşandığı zaman diliminde kaleme alınmasıdır. Oysa anı yazıları, olayların yaşandığı zamandan çok sonra bir kerede kaleme alınır. Bu yönüyle anı yazıları bellekte kaldığı kadarıyla yazılırken günlükler, bellekte bütün tazeliğini korurken yazılır. Bu nedenle de günlükler anılara göre daha çok belge niteliği taşırlar (Çonoğlu, 2009: 242).

Günlüğün edebî bir tür olmasında usta kalemlerin rolü vardır. Günlük yazımında Özdemir (2002: 186 187) üç türden söz eder. Birincisi, yazarın kendi içi dünyasını yansıttığı içe dönük günlüklerdir. Bu tür günlüklerde yazar, düşündüklerini olduğu gibi günlüklerine yansıtır ve son derece içtendir. İkinci tür günlük ise dışa dönük günlüklerdir. Bu türde yazar, yaşadıkları çağın önemli olaylarını, tarihi, sosyal yapıyı anlatır. Bu iki türün dışında bir de yazarın bir yapıt ortaya çıkarma sürecini günü gününe aktardığı günlükler vardır. Yazar, bu tür günlükte yapıtı ile ilgili kaygılarını, çalışma yöntemini gösterir. Günlük yazarken dikkat edilmesi gereken belirleyici özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- Günlükler bir şeyi kanıtlama amacı taşımazlar. Bu nedenle günlükte kanıttan çok içtenlik önemlidir.

- Günlükte eğer bir olay anlatılacaksa mantıksal bir düzen içinde anlatılmalıdır.
- Günlüklerde öznel ve konuşma diline yakın bir dil kullanılır.

Batı'da özellikle 19. yüzyılda büyük artış gösteren ve birçoğu Türkçeye çevrilen bazı önemli günlükler ve yazarları şunlardır: Franz Kafka'nın yazdığı *Günlükler* adlı eseri, Andre Gide'in *Günlük*'ü Albert Camus'nun *Defterler*'i, Virginia Woolf'un *Bir Yazarın Günlüğü*, Stefan Zweig'in *Günlükler*'i. Türk edebiyatında günlük türü nedense diğer yazılı anlatı türlerine göre pek gelişmiş bir tür değildir. Bunda günlükleri yayımlama konusundaki çekingenlik kadar kişinin özel dünyasını içeren yazıların paylaşılma kaygısının da bulunması etkili olabilir. Bir

anlatı türü olarak Tanzimat'la birlikte edebiyatımıza giren günlüğün ilk örneği Direktör Ali Bey'in Hindistan'a yaptığı gezinin izlenimlerini içeren *Seyahat Jurnalı* (1897) adlı eserdir. Bu örneği şair Nigâr Hanım'ın ölümünden sonra yayımlanan *Hayatımın Hikâyesi*, Ahmet Refik'in *Kafkas Yollarında* adlı seyahat günlüğü, Ömer Seyfettin'in Balkan Harbi günlerini anlatan *Ruznâmesi* izler.

Günlük türünün asıl gelişimi 1950 sonrası Nurullah Ataç ile başlar. Salah Birsell, Tomris Uyar, Oğuz Atay, Cemil Meriç, Cemal Süreya, Cahit Zarifoğlu, Hilmi Yavuz, Adalet Ağaoğlu, Fethi Naci, Oktay Akbal bu türde yapıtları olan yazarlarımızdan bazılarıdır.

Aşağıda Salah Birsell'in günlük türünde yazdığı örneği anı türüyle karşılaştırarak okuyunuz:

12 Aralık

Kimi zaman kitaplarım ad bulmakta çok darlık çekerim. Bulduğum adların hiçbirini beğenmem.

Dört Köşeli Üçgen için de öyle oldu. Ona bir ara Kara Taş Üzerinde Kara Koyun diyecektim. Son anda caydım.

Edebiyat kahveleriyle ilgili anılarımı yayınlarken de çok bunaldım. Tam 47 ad buldum. Sonunda Kahveler Kitabı'nda karar kıldım. Peygamberler Kitabı da diyecektim. Çok karışıklık olur diye çekindim.

Kimi zaman da kitabımın adı önceden takılır aklıma. Sen Beni Sev için öyle olmuştur. Şiirin İlkeleri, Dünya İşleri, Hacivatın Karısı, Ases, Kikirikname için de aynı şeyi söyleyebilirim. (...)

15 Aralık

Bir hafta çalışarak "Amerikalı Tolstoy"u temize çektim. 20 daktilo sayfası. Demek aşağı yukarı, günde üç sayfa. Bu, temize çekerken kimi düzeltmeler yapmam yüzündendir. Yoksa bir günde daktiloda 8-9 sayfa yazabiliyorum. Daha çoğunu değil. Yoruluyorum.

18 Aralık

Sabahleyin beş buçukta uyandım.

Kafamın, dün yazmaya başladığım -hazırlığını bir aydır yapıyorum- denemeye kurulu olarak beni beklediğini gördüm. Hemen masamın başına geçerek, denememi havaya kaldıracak çeşniyi çiziştirdim.

Bir ara salondan çakmağımı almaya gittim. Dönerken onu pantolonumun sağ cebinde -solunda anahtarlar vardır- taşımayı çok sevdiğimi saptadım. Buna da salondaki masadan sekiz adım ve iki ayak ötedeki odama -bu aralığı iki kez saydım- gelirken büyük hazlar aldığımı görerek vardım.

Saat yedide yeniden yattım.

7.20'de yeniden kalktım. Bu kez günlük yazmaya durdum. Ama bir şey yazamadım. Belleğim biraz önceki canlılığını yitirmişti. Kafamın içindeki bir sürahi mi dökülmüştü, ne?

Sekiz buçukta yeniden yattım. On buçukta kalktım.

J'ye sabahki çalışmalarımı anlattım.

Orada da kaldım. Akşama değin bir daha odama ayak atmadım. Tek satır bile okumadım. J. Biraz soğuk almıştı. Onun için koşuştum durdum.

Kaynak: Salâh Birsal (1976). Kuşları Örtünmek (Günlük: 1972-1975), İstanbul: Ada Yayınları, s. 201-202.

Gezi (Seyahat) Yazısı

Yazarın gözlem ve bilgiye dayalı olarak, gezip gördüğü yerleri çeşitli yönleriyle, özenli bir anlatımla yansıttığı yazıya gezi yazısı denir. Gezi yazısı, insanoğlunun yaşadığı yerin dışında farklı yerler görme isteğinin bir ürünüdür. Özellikle iletişim ve ulaşımın bu kadar kolay olmadığı zamanlarda bu tür yazılar, farklı yerleri, farklı kültürleri, gelenek ve görenekleri tanıtmak ve insanları bilgilendirmek görevini üstlenmiştir. Gezi yazıları edebiyatın yanı sıra tarihin, sosyolojinin, antropolojinin, ekonominin, coğrafyanın ve bilimin de ilgi alanına giren bir türdür.

Türk edebiyatında gezi yazısı için seyahat, gezi yazılarının yer aldığı esere de seyahatname terimi kullanılmaktaydı.

Gezi yazıları yazmak sanıldığı kadar kolay değildir. Gezip görülen yerleri kuru bilgilerle doldurmak, yazının okunabilirliğini azaltır. Oysa gezi yazıları okuyanların ilgisini çekecek, onların beğeni duygusunu, gezip görme arzusunu karşılayacak akıcı, etkileyici bir anlatımla kaleme alınmalıdır. Okur için sıradan şeyleri değil, farklılıkları bulmalıdır gezi yazarı. Bunun için de iyi bir gözlemci olmalıdır gezi yazarı. Bir anlamda gezi yazıları, bir çeşit yolculuk anıdır. Bu nedenle de gezi yazılarında gözlemlerden beslenen nesnellığın yanı sıra, yazarın izlenimlerinin öznelliği de bulunur. Bu durum da gezi yazılarında hem açıklayıcı anlatımdan hem de betimleyici ve öyküleyici anlatımdan yararlanmayı gerektirir.

Geziyi yapan kişinin, gezdiği coğrafyayla ilgili hatıralarını anlattığı düşünülerek gezi yazıları zaman zaman anı türüyle bir tutulmuştur. Oysa gezi yazısı anı türünden içerik olarak ayrılır. Gezi yazısında anılar değil, öncelikle coğrafyalar temel alınır.

Gezi yazılarında çok yönlü anlatım olanakları vardır.

Gezi yazılarında genellikle kronolojik bir plân uygulanır. Gezi için yapılan hazırlıklar; yolculuk, ilgi çekici yerler, olaylar, izlenimler...

Gezi yazısı yazarı açıklayıcı anlatım, öyküleyici anlatım, betimleyici anlatım ve tartışmacı anlatım gibi bütün anlatım yollarından yararlanabilir.

Gezi yazıları, dünyanın bütün toplumlarında çok yaygın olan ve başlangıcı eski çağlara kadar inen bir türdür. Dünya yazınında İtalyan Marko Polo, Arap İbni Batuta 14. yüzyılda gezi yazılarının önemli örneklerini vermişlerdir.

Türk edebiyatında seyahatname türüne örnek olabilecek ilk eser Hoca Gıyaseddin Nakkaş'ın 1422 tarihli *Hitay Sefaretnamesi* olarak da bilinen eserdir. Türk edebiyatında kuşkusuz bu türün en tanınmış yazarının 17. yüzyılda *Seyahatname* adlı yapıtıyla Evliya Çelebi'dir. Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin *Fransa Seyahatnamesi* ve Tanzimat sonrası Ahmet Mithat Efendi'nin *Avrupa'da Bir Cevelan* isimli eseri bu alanda kaleme alınmış önemli eserlerdendir.

Tanzimat'tan sonra Batı edebiyatı türlerinin de yakından tanınmasıyla gerek çeviri yoluyla batılı yazarların, gerek doğrudan Türk yazarlarının gezi yazılarının edebiyatımızda sayıca artmaya başladığı görülür. Gelenekten gelen seyahatname kültürünün yanı sıra modern düşünceyle yaygınlık kazanmaya başlayan yeni yerleri görme, farklılıkları keşfetme anlayışının da bu türün gelişiminde etkili olduğu söylenebilir. Bu dönemde Mehmet Rauf, Ahmet Mithat Efendi, Halit Ziya Uşaklıgil, Cenap Şahabettin gezi yazısında eserler verenler arasındadır. Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatına gelindiğinde bu türün örneklerinin arttığı görülür. Bu dönemde özellikle Cumhuriyet düşüncesine bağlı olarak ortaya çıkan Anadoluçuluk ve memleket edebiyatı, Anadolu coğrafyasını, insanını, kültürünü, tarihini, yaşama biçimini ön plana çıkarmıştır. Buna bağlı olarak da Anadolu'nun değişik yerlerini ele alan gezi yazıları dikkat çekmeye başlamıştır. Genel olarak bu dönemde yapıtları olan yazarlarımız arasında Ahmet Haşim, Selim Sırrı Tarcan, İsmail Habip Sevük, Reşat Nuri Güntekin, Falih Rıfkı Atay, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sadri Ertem, Burhan Arpad, Fikret Otyam, Abdi İpekçi, Azra Erhat, Mina Urgan, Buket Uzuner, Nadir Paksoy, Orhan Kural, Zeynep Oral'ı sayabiliriz.

Aşağıda Murat Belge'nin *Başka Kentler, Başka Denizler* adlı gezi kitabından alınmış bir örnek yer almaktadır:

Sofya Sokakları

Bu kentte bir de Justinianus Nevski Katedrali'nden biraz doğuya yürüyünce Sofya Üniversitesi ve Devlet Kitaplığı binalarına geliyorsunuz. Kitaplık, önü sütunlu, iki katlı, şık ve sade (neo-klasik denebilir) bir bina. Ünivesite ise çok daha şatafatlı. Bunlar hep, eski

tarzları bir şekilde canlandıran yeni binalar. Ulusal Tiyatro da böyle, eklektik bir yapı. Girişi Yunan tarzında: İonik başlıklarla sütunlar, üçgen alınlık vb.; ama arkasında çan kulesi tarzında iki kule yükseliyor. Sonuç olarak ne tarz olduğu belli değil. Viyana'da tanıştığımız Helmer_Feller ikilisinin eserlerinden biri olduğunu sanıyorum.

zamanından olduğu söylenen Steva Sofia Kilisesi var. Yani bizdekiyle aynı yaşta. Elimdeki, komünizm döneminde basılmış rehber kitabında, İstanbul'dakiyle aynı azizeye ithaf edildiği yazılı. İyi de, bizdeki Aya Sofya'nın Sofya'sı bir azize değil, soyut bir kavramdır; hikmet ya da bilgelik. Tabii o dönemde yazan adamın bunu bilmemesi ve Sofya'yı bir azize sanması pekâlâ mümkündür. Herhalde Sofya'nın kendisi de böyle.

Ben bu kiliseyi, bir de güneydeki Boyana'da olan Boyana kilisesini görmedim. Kitaptaki resimde Sv. Sofia pek bir şeye benzemiyor.

Sofya'nın bazı sokaklarının bana çocukluğumu hatırlattığını söyleyebilirim. Epey eski yapı var, kırklardan, ellilerden de epey yapı var. Yalnız eski İstanbul'u değil, eski Ankara'yı da andırıyor bazı sokakları. Küçük bahçeleri olan evler kalmış, sessiz, asude sokaklarda. Eskiden alışık olduğumuz o parke taşlı sokaklardan da çok görüyorsunuz. Toplam nüfusu 1.200.000 dolayında bir kentin yaşamak için ne kadar rahat bir yer olduğunu bir kere daha anlıyorsunuz. (...)

Kaynak: Murat Belge (2003). **Başka Kentler, Başka Denizler.** İstanbul: İletişim Yayınları, s. 403.

ANI ÖRNEKLERİ

BABAMIN VERDİĞİ CEZA

Bir yaz günü idi, galiba temmuz. Teyzemin Kanlıca'da oturan kızı, küçük oğlu Ali ile beraber bize misafir gelmişti.

Büyükler ninemin odasına çekildiler. İki üç yaş kadar küçüğüm Ali ile ben de soluğu doğru selâmlıkta aldık. Vapur iskelesi bitişik, deniz önümde, bana karışacak kimseler uzak. Bahçe her yaramazlığa müsait, havuzun içi kırmızı balık dolu. Bana olta verecek, yem hazırlayacak emirlerimi dinleyecek kayıkçı uşak hep orada. Haremde ne işim var benim?

- Gel seninle denizden su çekip boşaltalım Ali!

Annesi biraz evvel tertemiz güller gibi giydirmiş kuşatmış. Kimin umurunda? Merdiven altında iki boş ilaç şişesi, dolapta bir yumak sicim bulduk. Haydi deniz kenarına!

Aman Yarabbi! Boş şişenin suya batarken "glu glu!" diye verdiği ses. O ne keyifli şey! Hangi eğlencede bu tat var? Kendimizden âdeta geçmiş bir hâlde bir saat bir buçuk saat bununla eğlendik oyalandık.

Şişelerimiz dolup boşaldıkça, etrafımız, üstümüz başımız gerçi çamur içinde kalıyor; fakat sevincimize de son olmuyordu.

Nihayet bu oyundan usandık. Canımız balık tutmak istedi. Dört dönüp her yeri araştırdığımız hâlde babacığımın özenerek vücuda getirdiği olta takımını ele geçiremedik. Kim bilir benim şerrimden nerelere saklamışlardı?

Derken bir aralık vapur geldi iskeleye yanaştı. Manevra esnasında dümenin bembeyaz köpürttüğü suları seyrettik. O da bitti. Vapur çıkaracağı yolcuyu çıkarmış; binecekleri bindirmişti. Memurla beraber biz de: "Tamam!" diye bağırдық. Vapur da düdükle çalıp iskeleden ayrıldı.

O aralık gözlerimiz orada duran simitçinin tablasına ilişti. Üst üste istif edilmiş çörekler, pandispanyalar, gevrekler, şekerli şekersiz simitler ne güzel ne iştah verici bir manzara idi! Her ikimiz de yutkunarak elimizde olmadan baktık. Her ikimizin bakışmalarında da aynı arzu okunuyordu.

Birimiz üşenmeyip de hareme kadar gitse istediğimiz parayı elbette alırdı.

Ben hiçbir vakit böyle bir isteğin gerek babam, gerek ninem ve gerek dadılarım tarafından reddedildiğini hatırlamam.

Öyle iken -çocukluk zahir- olduğumuz yerden kalkıp da içeriye kadar gitmeye mi üşendik ne oldu? Yoksa insanların fenalığa karşı tabii meyli mi benim altı yıllık varlığıma, muhakememe gidip geldi?

Simitçi tablayı تنها iskelenin üzerinde bırakıvermiş; öteki vapur zamanına kadar orada beklemektense kahveye gitmişti. Teyzemin oğluna:

- Ali dedim; bak tablanın başında kimseler yok. Haydi, simit çalıp yiyelim. Usulcacık iskeleye açılan sokak kapısının zembereğini kaldırdık. Sağa sola çabuk bir göz attık. Civarda bizi görebilecek fert yok. Her taraf تنها.

- Haydi Ali!

Çocuk benim kendisini itmeme koştı, elini rastgele tablaya uzattı. Mini mini avucunun alabileceği kadar galiba dört tane yirmilik simitle geri geldi. İkimizde heyecandan tıkanacak gibiydik.

İşlediğimiz suçun dehşeti elimizde olmadan içimize korku, yüreğimize çarpıntı veriyordu. Çaldığımız simidi kapıyı kapadıktan sonra orada bahçede yiyebilirdik. Kimsecikler görmezdi.

Lâkin hayır! Daha ziyade saklanmak ihtiyacını duyduk. Odada kanepenin altına girdik ve artık tamamıyla şuursuz bir hırs ve iştahla çalınmış simitleri atıştırmaya koyulduk.

Aradan henüz iki dakika geçmiş, herhâlde simitler bitmemişti. Oda kapısı açıldı. Bizi arayan babamın sesi duyuldu:

- Nerede bu çocuklar?

Eyvahlar olsun! O anda yer yarılıp içine girmek istedim. Şaşkınlıkla ufacak ayağımı kanepeden dışarıya uzatmışım. Babacığım gördü:

- Kanepenin altında ne işiniz var bakayım?

Oldu mu bize olanlar! Aynı zamanda bir el kanepeyi tuttu kaldırdı:

O simitler nereden çıktı?

.....

- Söylesene kim verdi o simitleri size?

Bu sorunun cevabını bizim vermemize hacet var mı? İşin gerçeği durumumuzdan belli.

Lâkin tuhaf şey! Ne dayak var ne azar. Ben bu sükûneti babamda ömrüm boyunca görmedim.

Yaptığımız iş zararsız şey mi acaba?

Ertesi sabah, her vakit ki gibi iki kardeş, babamızla kıra çıkıp bir gezinti yapmağa hazırlandık.

Kapıdan çıktık. İstinye koyuna doğru yürümeye başladık. Ben pek neşeli idim. Kırdaki koşacak, oynayacak, parlak kanatlı böcekler, narin yapılı tavşanbıyıkları toplayacaktım.

Gazinin önüne gelince yüreğim "hop" etti. Bizim simitçi tablasını sokağın ortasına koymuş kendi de gazinoda nargile içiyordu. Ayaklarım birbirine dolaşmasına rağmen önüne bakarak oradan geçecektim.

Babam durdu. Beni eliyle yanına çağırdı ve cebinden çıkardığı gümüş ikiliği bana uzatarak:

- Bunu al! dedi, şu adama götür. Dün senden habersiz tabladan aldığım dört tane simidin parasıdır, de, ver!

Götürdüm verdim. Fakat nasıl götürüp nasıl verdiğimi ben de bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa o günden sonra benim malım olmayan eşyaya bir daha el sürmedim.

Ercüment Ekrem TALÛ

GELDİ OLAYI

Köpekleri oldum bittim çok severim. Kedilerle başım pek hoş değil. Köpekle dost olmak ne denli kolaysa, kediyle dost olmak o denli güçtür. Öyle köpek gibi alçak gönüllü değildir, okşanıp sevilmeğe ister; ama uzun boylu sürdürmez dostluğunu. Köpek de tam tersi, bir kez sevmeye görsün, her koşulda dosttur, insanı düş kırıklığına uğratmaz. Çocukluğumda çok köpekle rastlaştım. Çoban köpeklerine pek yaklaşmazdım, yarı korku, yarı çekingenlikle.

Yıl 1936 olmalı. Beşiktaş Abbasağa yokuşundaydı, küçük bahçeli iki katlı evimiz. Bir gün kapı önünde oyalanırken, kara kıvrıkcık tüylü, orta boy bir köpek yanaştı bir tanıdık edasıyla. İlkten sürtüştük birbirimize, sonra iki ayağını omzuma geçirip yüzümü yalamaya başladı. Bir ev köpeğiymiş belli. İçeri aldım, evin havuzlu küçük bahçesinde konuk ettim hep sırnaşa koklaşa.

Ertesi sabah erkenden uyanmıştı. İyi günler demeye getirip okşamaya başladım. Alışık görünüyordu sabah merhabasına. Sonra evdekilerle, annemle, kardeşimle merhabalaştı.

Yıllardır yanımızdaymış gibi davranıyordu. Adını “Geldi” koyduk. Gerçekten “Geldi”ydi. Adına hemen alıştı. Günler geçtikçe “Geldi” ev halkına alıştı; aradığı evini, dostlarını bulmuş gibiydi. “Geldi” zamanla komşuların da sevgilisi olmuştu.

Geldi evin dışına çıkıp dolaşiyor, yine kapımızı tırmalıyor, “ben geldim”e getiriyordu.

Bir an “Geldi” kayboldu. Bir hafta, iki hafta ses çıkmadı. Beşiktaş’ın uzak yerinde onu görenler olmuştu. Bir dostu yitirmenin acısını çekiyordum. Bu acı ve özlemlerle günler günü yollara düştüm, sonunda bahçeli bir evin kapısında gördüm onu, geçkin, yaşlı bir adamın yanında.

Bir çışku, bir umut. Bahçe kapısını itip içeri girdim. “Geldi” seğirterek boynuma sarıldı. “Bakın!” dedim ev sahibine, “Köpek beni seviyor. Bırakın da alıp götürüyüm.”

“Olmaz oğlum, o köpek benim köpeğim, bir yıldır onu arıyordum, sonunda buldum. Onu size veremem.” dedi.

“Peki, ara sıra olsun onu görmeye gelebilir miyim?”

“Olmaz!”, deyip kestirip attı.

Bu, büyük düş kırıklığı oldu benim için. Aldığım ders de şu:

“Benim olmayan bir şeye ölesiye bağlanmamak.

Başkasının hakkına saygı göstermek

Sahiplik duygularını gemlemek.”

İşte “Geldi” ile benden giden ve bana gelen. Ömrüm boyunca bir ders oldu bu benim için, acı dolu bir ders.

Vedat GÜNYOL

TER KOŞUSU

“Otelin geceliği iki buçuk lira. Oradaki sobayı yakmak için de ayrıca bir lira alıyorlar. Bir lira vermeden sobayı yakmıyorlar. Aylardan şubat... Cebimdeki yirmi beş lira bir hafta dayandı. 1947’nin kışı yaman... Ağzıma lokma koymayalı iki gün oldu. Kendi kendime, aç kalmak mı, açıkta kalmak mı zor, diye düşünüyorum. Otelci kapı dışarı ederse, işte o zaman görsen hürriyetin cilvesini...

Dışarı çıksam, nereye? İçerde kalsam, neyle? Tastamam on beş kuruşum var. Çay ısıtır, simit doyurur. Açlık başıma vurmuş. Sokağa çıktım. Lapa lapa kar yağıyor; bir tanıdık çıksa karşıma hiç olmazsa, diye içimden geçiriyorum. Gelenin geçen yüzüne bakıyorum. Kar yağışında insanlar hızlı hızlı yürüyorlar. Şunların hepsi de bir yere gidiyor; hepsinin de gidecek yerleri, görececek kimseleri, yapacak işleri var.

Sizin başınıza geldi mi hiç? Kimi zaman içimden geçirdiğim şey oluverir. Bir tanıdık görsem deyip dururken, Şazi’yi görmeyeyim mi. Bana doğru geliyor. Göz göze geldik. Şazi

birdenbire arkasından biri seslenmiş gibi, tam yüz seksen derece geriye döndü. Hızlı yürümeye başladı.

(...)

Bursa asfaltında göz göze gelince birden tersyüzü dönüp giden Şazi'nin arkasından seslendim.

-Şaziiii...

Büsbütün hızlandı. Ben de hızlandım. Yerlerde iki karış kadar kar tutmuş, yürümek zor... Bata çıka arkasından gidiyorum ama yetişilir gibi değil...

Şazi, ha babam gidiyor. Sağa saptı, daha تنها bir yol... Ben de saptım. Yetişmek için artık koşmaya başladım. Şazi, kafasını geriye çevirip koştuğumu görünce, o da koşmaya başladı. Olur şey değil...

- Şazi! Diye bağıryorum, ben bağırdıkça o koşuyor. Şu gurbet ilde bir tanıdık yakalamışım, bırakır mıyım? Ben de koşuyorum. Bir sokağa daha saptı, ben de arkasından. Yokuşa ver etti, ben de...

İkimiz de 19 Mayıs Bayramı'na sınır toprağı yetiştirecek gibi koşuyoruz. Ben, bir yandan da bağıryorum. O başını çevirip bakıyor, sonra koşuya devam... Koşmuyor, kaçıyor. Ben de öyle; koşmuyorum, kovalıyorum. Bursa'nın dış mahallelerine geldik. Yokuş yukarı tırmanıyoruz. Yollar da bitti. Hani neredeyse, biraz sıksak kendimizi Uludağ'a çıkacağız. Bir kır koşusu tutturduk. Karlar çok fena kayıyor. Ben kendimi kaybetmişim.

Nasıl oldu bilmiyorum, ayağımın kaymasıyla boylu boyunca karların içine yuvarlandım. Artık yerimden kalkacak hâlim yoktu. Yattığım yerden Şazi'ye baktım; o benden yüz metre ilerde yüksekte... Gülüyor, elini sallıyor. Hani trende, vapurda uğurladığım yolcu elini sallarsa işte öyle... Kendi kendime söylendim:

(...)

Gömüldüğüm karlardan kalktım. Sallana sallana asfalta indim. Bir sıcak kahveye girip çay içecektim. Üç tane beş kuruştan ikisi düşmüş. Arandım, bakındım, parayı koyduğum pantolon cebim delinmiş.”

Aziz NESİN

GÜNLÜK ÖRNEKLERİ

İlhan BERK, El Yazılarına Vuruyor Güneş 1955-1990, Yapı Kredi Yayınları

.....

1964

21 Şubat

Selim Turan'a gittim. Büyük bir oda. İnce bir karısı var. Biz resimlere baktık, konuştuk, o da akvaryumdan gözünü ayırmadı. Ona, bir ona baktı iki saat, kımıldamadan.

Selim'e tablolarının yaşamalarını sordum, "Bilmiyorum" dedi. "Bir öyküleri var mı?" dedim.

"Anlatamam" dedi. Varsa resimde o demek istedi. Beş altı tabloya biden başlıyor, önceden hiçbir şey bilmiyor, kendini resme bırakıyor.

Selim'in resmi bir saygı uyandırıyor.

.....

1969

DÜNYADA BİR GÜN

30 Ocak, Ankara

Saat sekizde kalktım. Her günkü uyanışından iki-üç saat geç. Kırk yılda bir böyle uyanırım.

Aynı çorapları giydim. Bugün evdeyim. Çayı demledim, sütü ocağa koydum. Süt kaynayıncaya değin jimnastik yaptım. Süt iki bardaklık. Birini kahveyle içtim, öbürüne yoğurt çaldım.

Kahvaltı: Yarım dilim ekmek, iki yeşil, iki siyah zeytin, kâğıt gibi bir dilim kaşarla rokfor. Hemen hemen şekersiz bir çay.

Yıkayıp odama geçtim. Perdeleri açtım, masadayım. Bir bardak daha şekersiz çay içiyorum. Düşünüyorum.

Saat 09.00. Koca evde yalnızım. Ve yazacak hiçbir şeyim yok. Otlar gibiyim. Bir resmin yerini değiştiriyorum. Yerdeki bir kitabı düzeltiyorum.

Saat 09.30. Neftî kadife pantolonumu, neftî botlarımı giydim. Traş oldum. Bir portakal yedim. Masadayım yine. Bakıyorum. Hava puslu. Gökyüzü bulanık. Bir kuzey göğü gibi de düz. Bir kuş havayı yarararak geçti. Uzakta kayboldu. Şimdi havada tıs yok.

Saat 10.00. Bir kahve yaptım, Ortadirek'i okuyorum. 228. sayfadayım. Zil. Sucu geldi, küpü yıkayıp doldurdum. Ortadirek'e devam.

Saat 11.30. Kapıcı geldi, marul, yoğurt, biftek ısmarladım. Gazetenin başlıklarına baktım. Havalarda da soğuyacak. Komer üstüne bir haber okudum. Gazeteyi dürüp kaldırdım. Bahçede kapıcının karısı süprüntüleri döküyor.

Saat 12.00. Tarhana çorbası yaptım. Salça, pek az yağ koydum. Kapıcı eti, yoğurdu, marulu getirdi. Bol maydanozlu marul salatası yaptım. Bol limon sıktım.

Çorba, yarım dilim ekmek, biftek, barbunya, salata yedim. Bulaşıkları yıkadım, tabakları yerine koydum.

Yine masadayım. Doğa üstüne şiirler yazmayı düşünüyorum. Kısa, yalın şiirler. Çin şiirleri gibi.

Telefon, Edibe yemeğimi yiyip yemediğimi soruyor.

Saat 13.30. Varlık'tan mektup geldi. Yaşar Nabi, Dünya Şiiri Antolojisi'ni basacağını yazıyor / 2.000 TL.

Bir kahve yaptım. Paris radyosunu, haberleri dinliyorum.

Saat 15.00. Pikaba W. B. Yeats'in bir plağını koydum. Yeats, öksürükler, aksırıklar içinde iki üç şiirini okudu. Kitaptan asıllarıyla izledim. Sevgili ihtiyar ses!

Gökyüzü hâlâ kapalı. Ve puslu. Bir elmayı soyuyorum, kalın kabuklu.

Yazacak hiçbir şeyim yok. Ortadirek'ten otuz sayfa daha. Tek düzeli bir anlatış. Yinelemelerin de arkası gelmiyor.

Saat 16.00. Sıkıldım. Fethi Naci'nin Ortadirek üstüne bir yazısı.

Masayı biraz geriye çektim, üstünü düzelttim. Kitapların tozunu aldım, salona geçtim, Ortadirek'e devam.

Saat 18.00. Fransız Kültür Merkezi'nde M. P. Eblin'in bir konuşması.

Malraux'da: Thème de la Fratérnit .

Saat 19.00. Bulvarda dolaşıyorum. Bir çocuk bana çarparak geçti. Sanatsevenler Kulübü Fahir Aksoy, Dündar Elburuz, Sunullah Arısoy, Mustafa Yalçın ve Hülya'ların yanına oturdum. Fahir balıkları anlatıyor. İlk kez dinliyorum. Bir votka, bir erik rakısı içtim.

Saat 20.30. Atilla Sav geldi, Ocakbaşı Konuşması'nda okunacak şiirlerim üstüne konuştuk.

Saat 21.00. Evdeyim. Edibe yatmış. Üç ızgara köfte, yoğurt, salata yedim.

Saat 22.00. Turan Erol'a gittim. Gece yarısına doğru ayrıldım. Dışlerimi yıkadım, yoğurt yiyip yattım.

.....

1970

11 Mayıs

Bugün cuma. Rifat uğradı. Balıkları anlattı. Ahtapotun nasıl yakalandığını ondan öğrendim. Ahtapot göktaş kokusunu sevmezmiş. Göktaş suya atılınca saklandığı kayadan çıkar, o zaman yakalanırmış. Yarım kilo ile bir kilo arasındaki ahtapotlar taze olurlarmış; onları övdü. 5 kiloya kadar olanları da varmış. Ama kartmış onlar. Dört buçuk günlük yevmiyesini verdim.

Evde kimseler yok. Pencere taşlarının sıvalarını söktüm. İki saat sürdü. Çok zor sökülüyor eski sıvalar.

Üstüm başım kireç içinde. Kendi kendime onarım ne zaman biter? diye soruyorum.

Geceleri ölü gibi yatıyorum. Onarım çabuk bitsin diye ikinci bir sıvacı buldum Daha genç bir sıvacı bu, eski sıvacı içerledi buna, bir işi bir kişi yapar diyor, bu yüzden de işi bıraktı.

.....

1977

22 Temmuz, Ağustos böceği

Ayağımın dibinde bir ağustos böceği buldum. Kımiltısız yerde duruyordu. Yaralı mıydı? Yalnız ön iki ayağını yavaş yavaş kımıldatabiliyordu, sonra da yine o iki ayağının yardımıyla yürümeye çalışıyordu. Yorulunca duruyor, bir süre sonra yine yürümeye, daha doğrusu sürünmeye çalışıyordu. Bizim terasa nasıl gelmişti, nerden düşmüştü? Ağaçlar yakında değildi, kuşkusuz uçarak gelmişti ve yaralı değildi. Bütün vücudunu evirdim çevirdim, bütün üyeleri sağladım. Tutup bir kitabın üstüne koydum, şimdi yanımda büsbütün kımiltısız duruyor ve belli can çekişiyor. Çocukluğumun böceklerindendir ağustos böcekleri. En iyi bildiklerimden. Yıllar var, böylesine yakından görmemiştim. Ağustos böceğinin güzelliğini unutmuşum. Sonra bu denli büyüğünü de ilk görüyorum. Anaç bir ağustos böceği bu. Ağustos böcekleri ne kadar yaşar? Artık günlerinin tamamlandığı açık, eceliyle ölecek. Birden ağustos böceğinin yapısının korkunç ölçülü, düzenli olduğunu gördüm. İncecik tellerden örülmüş gibi iki güzel kanadı var, vücudunun da iki katı. Tam bir uçgen biçimindeki başının üstünde çıkık, pırıl pırıl cam saydamlığında iki yuvarlak göz. Vücudu, bir uçağın vücudu gibi ölçülü, düzgün ve boğumlarla tamamlanıp, sonra birden inceliveriyor. Hiçbir yerinde düzensiz fazlalık yok. Bir makine sanki, her şeyi yerli yerinde. İnsanın bu denli güzel ölçülü bir vücudu olamaz. Birden bütün böceklerin

vücut yapılarının böyle ölçülü, orantılı olduğunu düşündüm. En güzel vücut yapıları böceklerde!

Topburnu bir böcek mahşeri, her gün böyle bir böceği incelemeliyim diye düşünüyorum. İhtiyar ağustos böceğine son bir kez daha baktım. Ölmüş.

GEZİ YAZISI ÖRNEKLERİ

TAÇ MAHAL DEDİKLERİ

Rio de Janeiro, dünyanın en güzel kentlerinden biri değil mi? Paris methedile edile bitirilemez değil mi? Herkes Niagara Şelalesi'nin karşısında huşu duyar değil mi?

Ama siz herkes değilsiniz. Herkesin beğendiğini beğenmek koyunluğunu kabul edemezsiniz. Herkesin beğendiğini beğenmeyeceksiniz ki size orijinal desinler. “Rio de Janeiro mu? Vallaha beni hiç açmadı. Nesini beğeniyorlar bilmem.” “Paris mi? Adı çıkmış a canım. Neden kitapların anlattığına kapılırsız bilmem.” “Niagara’ya gelince, hiç mi hiç sarmadı beni. Manavgat’ı ona tercih edebilirim.”

Sizi bilmem ama ben izninizle bu çeşit gösteriş meraklısı ukala dümbeleklerine biraz tutulurum. Taç Mahal'in karşısında da şimdi bunu düşünüyorum. Buraya gelmeden çok yazardan, çok seyyahtan Taç Mahal'in çeşitli övgülerini dinledim. Hepsi bu konuyu antolojiye geçecek bir düzyazı örneği hâline getirmek için özen ve çaba gösteriyorlar. Tasvirlerini benzetilerle donatıp tümceleri periyotlarla uzatıp edebiyat döktürüyorlar. Ama ne diyorlarsa hepsi doğru. Ne kadar övüyorlarsa o kadar yerinde. Taç Mahal bir anıt değil, bir yaşantı. Mucizeye akraba bir olay, bir fenomen. İçiniz sıkılmışsa, bunalım içinde iseniz ya da hava kapanıksa, çevrede kasvet varsa buraya gelince içinize güneş doğuveriyor. Türbenin konumu öyle ferah, öyle rahat. Işıklı avlunun orta yerinde, iki yanında serviler sıralı su kanalının çizgisi sizi türbenin cephe kapısına, onu çevreleyen cephe duvarına ve onun iki katlı zarif nişlerine çekiyor. Türbe buradan görünümü ile gerçekten çok, düşsel bir varlığa benziyor. Bu iddiasız, bu uçuk şiirsel ve sırlı görünümde içinize ta içinize işleyen bir şey var. Belki efsanesini bildiğinizden bu gerçek dışı görünümünü ona yakıştırıyorsunuz. Biraz daha ilerleyip su kanalının ulaştığı büyük havuza yaklaşınca uzaktan alçak gönüllü sandığınız anıtkabirin görkemiyle karşılaşp şaşırıyorsunuz. Cephe alınlığı ve onu çeviren taş oymalar, iki kanadındaki iki katlı zarif nişler, yetmiş beş metre yukarınızda hem ağır hem tüy gibi hafif hissi veren ana kubbe ile çevresindeki yavru kubbeler ve nihayet türbenin dört yanındaki zarif

minareler başınızı döndürüyor. Bütün bu unsurlar o kadar kozmik bir denge içinde oturtulmuşlar ki, başka bir mimari çözüm ve seçeneği olanaksız kılıyor.

Demin minarelerden söz ettik. Biz minareyi hep ezan okunan kule işlevi ile bellemişiz. Oysa Hint mimarisinde minareler türbelerin çevresinde salt dekoratif öge olarak kullanılabilir.

İçeri girince buranın akikler, somakiler daha nice değerli sert taşlarla adeta oya gibi dokunduğunu görüyorsunuz. İşin tuhafı, bunca ayrıntı özeni tüm içinde öylesine eritilmiş, bu kakma ve kabartmalar bu çelenk ve nakışlar öylesine var ve de öylesine yokmuşçasına silinebiliyorlar ki, zenginlik ve gösteriş duygusu beklerken onun yerine alçakgönüllü bir sadelik uyumu ile karşılaşmış bir daha apışyorsunuz.

Grekerin “Asil sadelik ve sessiz yücelik.” ilkesinin bir Asyavî varyasyonu ile karşı karşıya olduğunuzu, bir söylentiye göre on altı, bir başka söylentiye göre de yirmi iki yıl boyu, bir anıtkabiri süsleyen bunca sanatçının bütün göz nurlarını, beyin ve el emeklerini, hasılı zevk ve ustalıklarını en sonda tümün sade büyüklüğü hizmetine verip, geri çekildiklerini anlar gibi oluyorsunuz. Kakma taştan çiçeklerle işlenen bir kaide üzerine konmuş olan sandukalar ve onları çevreleyen kafes mermer çevirmeler de “Asil sadelik ve sessiz yücelik.” ilkesine uyuyor. Türbe, Mümtaz Mahal’in olduğu için kubbenin tam altında o yatıyor. Ona bu türbeyi aşkıni sonsuza kadar belgelemek için adayın Şahı Cihan ise sevgili eşinin yanında sığıntı gibi kalmış. Aslında Şahı Cihan kendisi için de bu türbenin yanında kara mermerden bir türbe yaptırmayı ve türbeyi bir köprü ile birleştirmeyi tasarlamış ama ömrü yetmemiş, eceli yetişmiş. Tahta geçen oğlu Evrenk Zeyb babası kadar eli açık olmadığından, hatta Şahı Cihan’ın savurganlığından bezdiğinden onu eşi Mümtaz Mahal’in sandukası yanına koydurmuş.

Burası bir türbe değil de adeta bir aşk tapınağı. Sevdalılar gelip bu anıtkabirin eşğine yüz sürüyorlar. Zaten Şahı Cihan da karısına yaptırdığı bu türbeye bakıp bakıp: “Bir günahkâr buraya sığındığında tüm günahlarından arınır. Bu yapıtın görünüşü kalbe ağlama verir. Ama bu rahatlatıcı bir ağlamadır. Güneş ve ay bu yapıta baktığında gözyaşı döker.” diyor.

Haldun TANER

Düşsem Yollara Yollara

ESKİ KENTTE

Saraybosna 15. yüzyılda burada kurulmuş, tarih boyu Türk nabzının attığı bu eski mahallede, kentin kurucusu ve ilk valisi İshak Bey’in yaptırdığı camiden tek bir iz bile yok. Vuk Grguneviç komutasındaki Macar Ordusu 1480 yılında kente girdiğinde yanmış o cami.

Bugün yerinde bir başka cami var, bakımlı bahçesi, bahçesinde çarpık dişler gibi duran beyaz mezar taşlarıyla Sultan Camii. Milyaka ırmağının sağ yakasında kurşun kubbesi ve tek minaresiyle hala çökmeyen yapı Kanuni zamanından kalma. Oysa kentin en eski, en ilginç mimari örneklerinden Magribiya Camii perişan durumda. İshak Beyle birlikte buraya gelen "Magribiya" adlı şeyhin yaptırdığı anıt savaştan önce ahşap Osmanlı mimarisinin benzersiz örnekleri arasında sayılıyormuş. Elimdeki rehberde Magribiya hakkında şu bilgiler yer alıyor:

"Magribiya Camiinin Yugoslavya'daki Osmanlı mimari yapıtları arasında çok özel bir yeri vardır. Dört eğimli çatısıyla bütünleşen ahşap kubbe tahta oymacılığının başyapıtlarından biridir. Camide avlu yoktur. 15. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış, Eugène Savoie, 1697'de kente girince imam ve müezziniyle birlikte yanmış, Saraybosnalı tarihçi Mula Başeşkiya'nın yazdığına göre 1766'da yeniden yapılmıştır."

İşte bu ikinci yapının Sırp topçusunun ateşiyle bir kez daha yanıp yıkıldığına tanık oluyorum. Ne çatı ne de minareden iz var. Camiyi evlerden ayıran yolun orta yerinde iki kocaman çukur açılmış, duvarlar çatlamaş. Saraybosna'daki Osmanlı yapıtlarından her birinin değişik bir yıkım öyküsü var. Tarih boyunca nice savaşların, yangın, talan ve kırımların tanığı olmuşlar. Çoğu kentle yaşit çünkü. Oysa Habsburg mimarisi çok daha yeni. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yönetimi Osmanlıdan devralmasıyla başlıyor, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren. Yıkım günlerinin tanığı bir başka cami de 16. yüzyılda yapılan Gazi Ali Paşa Camii. Geniş bir park içinde bu yapı ve öteki Osmanlı yapıtlarına oranla taş duvarları daha belirgin. Mimarı taşla kumun, kireçle toprağın karışımını gizlemeye pek gerek duymamış. 18 Ağustos 1878 günü Avusturya- Macaristan ordularına karşı direnen kent halkı bu caminin minaresinden de ateş açmış işgal ordusuna. Direnecilerin arasında kadınlar çoğunluktaymış. Tümü acımasızca öldürülmüşler. Avusturya askerleri minareye sığınan kadınları şerefeden aşağıya, avludaki ağaçların üzerine atıyorlarmış. Ve aşağıdakiler kasaturayla bitiriyorlarmış işlerini. " O gün cami avlusu kan gölüne dönmüştü" diye yazıyor tarihçi Vladislav Skariç.

Başçarşı'nın orta yerinde, iki yanında dükkânların sıralandığı taş döşeli sokakların arasında Gazi Hüsrev Bey camii var, Saraybosna'nın en ünlü anıtı. Nasılsa, minareye isabet eden tam 96 havan topu mermisine karşın yıkılmamış. Avlusuna girdiğimde artık suyu akmayan şadırvanın tam karşısındaki kemerli sütunların arasına asılmış bir bez afiş dikkatimi çekti. Afişte bombardımanda ölenlerin adları yazılıydı. Bazıları caminin avlusuna gömülmüşler. Ünlü Boşnak şairi Saffet Başağaç'inde mezarı burada, saat kulesinin yanı başındaki bir tümseğin üzerinde. Kule zamanın akışını değil günler, geceler, mevsimler geçse de Saraybosna gerçeğinin hep aynı kaldığını, Avrupa'nın bu yöresinde zamanın durduğunu gösterir gibi. Oysa

15. yüzyıldan bu yana kim bilir kaç gün, kaç ay, kaç yıl geçti. Ve yıllar hep aynı acıların tortusunu bıraktı geride. Yangınlar, yıkımlar, erken ölümler birbirini izledi.

Saraybosna'nın sinagoglarını, Katolik ve Ortodoks kiliselerini de dolaştık Sead'la. Minarelerle çan kuleleri, David yıldızıyla süslü duvarlarla Osmanlı çinileri inanılmaz bir uyum içindeydiler. Rüstem Paşa'nın burada yaptırdığı bezistan, başvezirin İstanbul'da Eminönü'ndeki eski dükkânların arasına gizlenmiş caminin çinileri kadar albenili değildi belki. Ama içinde kim bilir içinde ne gizler, ne güzellikler saklıyordu. 'Bursa' adlı bezistanı göremedim, kapalıydı çünkü. Bütün çabalarımın karşın bu kente ilk girişimde Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nin kitaplığında gördüğüm yazma Kuran'ın akıbetini de öğrenemedim. Sokullu Mehmet Paşa'nın bu yörede doğmuş devşirme Sokoloviç'in hediyesi Kuran, her cüzü ayrı meşin kapta korunan eşsiz değerde bir yapıttı. Talik yazısı kırmızı, mavi, sarı tezhipleri, sureleri birbirinden ayıran yuvarlak desenleriyle İstanbullu bir hattatın göz nuru, alın teriydi. Şimdi nerededir kim bilir? Belki tozlu bir rafta farelere yem olmuş, belki de Ulusal Kitaplıktaki yüzlerce eski kitapla birlikte yanıp kül olmuştur. Kitaplığı bombalama emri veren generalin epik şair-epiklerin epiği Belgrad'ın, Pale'nin, Çetniği!- ruhbilimci Radovan Karadzic'in yardımcılarından Nikola Kolyeniç olduğunu öğrendim bu yolculukta. Kolyeniç Saraybosna Üniversitesinde İngiliz Edebiyatı profesörüymüş savaştan önce. Yanan kitaplar arasında kendi yazdıkları da vardı belki. Zaten 'kentkırım' uygulamasının başlıca mimarları aydın ve yazarlar. 'Etnik temizlik'in pisliğine doğrudan bulaşmıyorlar, bu işi Sava efsaneleriyle büyüyen 'ilkel' Sırp köylüleri gereğince becerdikleri için. Onlar daha ince, daha 'entel' kıyımların peşindeler, kültür ve bellek kıyımı gibi. Örneğin Sloboda Seleniç en büyük kötülüğün yabancı bir topluluktan geldiğini, bir ara Miloseviç'in başbakanlığını yapan, Dobrica Cosiç bağdaşık uluslardan oluşan bir Balkan kıtası özlemiyle yanıp tutuştuğunu açıkça belirtiyorlar kitaplarında. Başçarşı'nın kentin bağrında çarpan yüreğini, atan nabzını dinliyorum. Ölümcül bir hastanunki kadar yavaş. Avrupa'nın göbeğinde, tüm uygar dünyanın gözü önünde can çekişiyor Saraybosna.

Nedim Gürsel

Balkanlara Dönüş

ÖRNEK ÇALIŞMA SORULARI

1. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde sözü edilen yazı türü yanlış tanımlanmıştır?

A. Tanınmış bir kişiyi, yeri ya da sanat dalını geniş okur kitlelerine, kendi görüş ve düşünceleriyle birleştirerek araştırma, inceleme yoluyla tanıtan, ayrıntılı bilgi veren yazılara röportaj denir.

B. Günü gününe yazılan, üzerinde yazıldığı günün tarihi bulunan yazılar ve bu yazılardan oluşturulan yapıtlara günlük denir.

C. Yazarın birtakım olayları belgelerle, tanıklarla ya da mektuplarla anlattığı yazı türüne anı denir.

D. Bilim, sanat, siyaset, spor vb. alanlarının herhangi birinde tanınmış kişilerin, kendi yaşamını anlattığı yazı türüne öz yaşam öyküsü denir.

E. Yazarın gözlem ve bilgiye dayalı olarak, gezip gördüğü yerleri çeşitli yönleriyle, özenli bir anlatımla yansıttığı yazılara gezi yazısı denir.

2. Aşağıdakilerden hangisi gezi yazısı türünün edebiyatımızdaki önemli temsilcilerindendir?

A. Evliya Çelebi

B. Namık Kemal

C. Şinasi

D. İbni Batuta

E. Edirneli Sehî Bey

3.

I. Kişisel hayatı konu alan metinlerdir.

II. Tarihe ve edebiyata kaynaklık eder.

III. Sade bir dil kullanılır.

IV. Gazete ve dergi yazısıdır.

V. Yazıldığı günün tarihini taşır.

Yukarıdaki numaralanmış cümlelerden hangileri mektup, anı ve günlük için ortak değildir?

A. I.ve II.

B. II. ve III.

C. I.ve IV.

D. IV. ve V.

E. III. ve V.

4. Altı yaşında bile yoktum. Ata binmekten, evden uzaklaşıp değişik yerler görmekten inanılmaz ölçüde hoşnut olurdum. Bir gün at arabasına bindirdi babam beni, eski araba. Yine uzaklaştık evden, değişik değişik yerler gezdik. Ama bir yer vardı, bir köprü, bir tren köprüsü. Bu köprünün altından geçerken sımsıkı sarıldım babama, bu anı hiç unutmuyacağım dedim içimden, öyle de oldu, ne zaman bir köprünün altından geçsem bu anı hatırlarım.

Yukarıda verilen parça hangi edebi türün örneğidir?

- A. Günlük
- B. Röportaj
- C. Anı
- D. Gezi
- E. Makale

5. Aşağıdakilerden hangisi günlük türünün özelliklerinden değildir?

- A. Hangi gün yazıldığı düşünülen tarihten bellidir.
- B. Olan biten olay ve düşünce sığağı sığağına yazılmıştır.
- C. Yazan kişinin hayatını ve düşüncesini yansıtan bilgiler içerir.
- D. Yazar ele aldığı konuyu delillerle ispatlama yoluna gider.
- E. Samimi bir üslupla yazılır.

6. Anı ile ilgili olarak aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A. Anlatıcı, olayları yaşayan ya da tanıklık eden kişidir.
- B. Siyasi, edebi, askeri ve sosyal içerikli olabilir.
- C. Genellikle betimleyici ve kanıtlayıcı anlatımdan yararlanır.
- D. Anlaşılır, içten bir anlatım yöntemi kullanılır.
- E. Tarihe ve edebiyata kaynaklık eder.

Cevaplar:

- 1. C
- 2. A
- 3. D
- 4. C
- 5. D
- 6. C